

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ BAJZA.

— NEGYEDIK ÉV —

Pesten.

Martius' 24. 1840.

12. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Philosophia. Philosophiai anthropologia. Köteles Sámuelről (*Szontagh Gusztáv*). — Szontagh Propylaeumai a' magyar philosophiához (*Fogarasi János*). — Classica literatura. Ovid' pontusi levelei Egyedtől. Vége (*Szenczy Imre*). — Külföldi literatura. Bibliographia a' nyelv, class. lit., széptudomány, philosophia literaturatörténet, nevelés és hittudomány' körében. — Literaturai mozgalmak. — Nyilatkozás (*Kuliffay Vendel*).

HAZAI LITERATURA.

Philosophia.

1) *Philosophiai anthropologia. Irta Köteles Sámuel, néhai philos. prof., m. acad. rendes tag. Budán, a magyar kir. egyetem' belüvel. 1839. Sr. 218 lap. Kiadta a magy. tudós társaság. Kemény borítékban. Ára 1 ft 20 kr ep.*

Köteles Sámuel egykor az enyedi ref. collegiumban philosophia' professora, egyike kétség kívül legjelesb elhunyt philosophiai íróinknak; minek tanúsága e' jelenvaló lélektan is, melly literaturánk' eddigelé még uralkodó körülményei közt, minden fontossága mellett, aligha kerül sajtó alá, ha azt az academia pártfogása alá nem veszi; mert tudományos munkák még mindig kevés vevőkre találnak.

Bíráló e' munka' megjelenésének kivált két okból felette örvend, először: mert jeles lélektan, másodsor mert igen haszonvehető oktatási kézikönyv.

Akármit tartunk a' philosophiáról; e' tudomány, a' költészettel együtt, mindig fő eszköze maradand az egyetemes emberi 's a' nyelv-mívelődésnek; mert tárgyai, mint már egyszer e' lapokban mondám, a' legegyszerűsiek, minden létezőt és gondolható magába foglalók, minél fogva az egész embert érdeklik, alsó mint felső tehetségeit, érzeményét és képzelődését,

értelmét és eszét foglalkodtatják és művelik, 's midőn a' költészet mind ezen tömérdek tárgyak' alakjait szóval megérezkíti 's a' philosophia okaikat magyarázza, a' nyelvet is lehető legnagyobb kiterjedésben fejtik ki. Ki a' költészetet nem ismeri, a' vadságból emberi létre még föl nem emelkedett; ki a' philosophiában általában járatlan, felvilágosodott embernek nem tarthatjuk, azon nyelv pedig, melly költészet és philosophia által nincs kiképezve, a' művelt nyelvekhez nem számítható, 's hasznavehetlen csinosabb társaságokban, mert az érzeménynek 's eszmecserének elegendő 's megfelelő szókinccset és szólásformákat még nem nyújt.

Philosophia nélkül különösen sem min magunkat, sem a' társasági élet' viszonyait és céljait nem ismerhetjük, nem ismeret-, érzemény- 's akaratbeli tehetségünk' szabályait, kötelességeinket 's jogainkat házi és polgári életünkben, nem az emberiség' rendeltetését, a' nemzetek' egymás közti jogait, nem viszonyunkat a' mindenség' szent alkotójához. Ha tehát a' költészet' felvirulásának literaturánkban örvendek, ohajtanom kell műveltségünkre 's a' nyelv' kiképezésére nézve a' philosophiának meghonosodását és terjedését is.

A' philosophiát pedig lélektanall kell kezdeni; mert e' tudomány' fő tárgya az ember, ez ismerteti meg velünk eredeti gondolkodási,

éreményi és akarati törvényeinket és céljainkat, szóval rendeltetésünket, hogy magát kiki, szabad erkölcsi lényhez illőleg, igazban, szépen és jóban határozhassa 's emberi rendeltetésének megfelelhessen. Mindenek előtt szükség tehát hogy a' philosophiára törekvő önmagát megismerje, mi csak belső életünk' adataiból meríthető, szóval a' lélektan' segítségével. Még egyszer tehát: örvendek, hogy egy új jeles philosophiai 's különösen lélektani munka' megjelenését hirdethetem; 's örvendek annál inkább, mivel e' munka egyszersmind céljának megfelelő tanítókönyv.

A' művelődés' fő eszköze tudnillik az iskola. Intézeteinkben pedig a' nemzeti nyelv eddig el vala hanyagolva; de közeledik az idő, hogy e' hiányt orvosoljuk, mi használható *kézikönyvek* nélkül lehetetlen. Köszönettel tartozunk tehát az academiának, a' miért Köteles Sámuel' ezen anthropologiai oktatókönyvét közre bocsátá.

Oktatókönyv, mondám. Ne keressen tehát itt senki teljesen kimerített lélektudományt; ez nem volt szerzőnk' célja; e' munka lezckéi számára készült, 's a' tanítókönyv célja különbözik a' teljesen kivitt rendszerétől. Az oktatás' tárgyai tömérdekek, az idő rövid: iskolában tehát nem lehet mindent tanulni, elég ha ott művelődésünk' *alapja* vettetik meg, mellyen azután *az önművelés tovább építhet*. Tanítókönyvnek ennél fogva csak a' legszükségesebbet kell magában foglalnia, de világos rendben és előadással. Alaposnak kell lennie, de nem az érthetőség' rovására, és semmit sem magába foglalnia, mit a' növendék csak arra tanul, hogy ismét elfeledje. Illyen az előtünk fekvő „Philosophiai anthropologia“; az csak a' szükségesre szorítkozik, de azt természetes renddel, 's a' legnagyobb világossággal adja, mert a' tanító' kötelessége az, hogy növendékei' foghatóságához szabja magát, a' tanulást könnyítse, és szükségtelenül elmét ne fárasztson.

Munkája' bevezetésében szerző az öntudatról szól, a' test és lélek' összeköttetéséről, végre a' lélek' életműségét rajzolja. Azután átmenygen az ismerő, érző 's akaratbeli tehetségekre, ezeket bővebben adván elő, 's az egész a' lélek' betegségei' magyarázatával fejezvé be. Előadása rövid cikkekre van osztva, számos osztályozásokkal, hogy a' növendék a' lélektan' terjedelmes birodalmában tökéletesen el-

igazodjék. A' rövid cikkelyek' tartalmát az oktatató magyarázva bővít, ki azt öntanulásra akarja használni, öngondolkodás által.

Mind ezen tökélyek mellett vannak részletek, mikkel egyet nem értek. Így p. o. a' 227, 228 és 229 cikkelyeket másképp szerettem volna szerkesztve látni; én legalább annak czáfolatába: hogy a' nyelv közvetlenül az istentől veszi eredetét, időnkben hosszasan belé nem ereszkedném; a' 241 és 242 cikkelyben, ha az egyetemi nyelv' eszméjét történetiratilag előadom is, nehézségei' előterjesztésével növendékeimet nem fárasztom; továbbá Gall' agytana' megismertetését azzal nem végzem, hogy azt szabad akaratunk' elméletével megferhetőnek lenni tagadjam; 's ha a' 173. cikkelyben Köteleséi' egyetértőleg a' velünk született fogalmakat mellőzöm, egy úttal *előleges fogalmink'* természetét röviden, de alaposan adom elő, mivel ezek érzékiségünk' észrevevésével együtt eredeti kütfejei ismereteinknek, 's egymás közti viszonyaik 's arányok, minden tudásunk 's hitünk' helyességét 's arányát alapítják; Gall' tanítványát pedig — mit előbb kellett volna említenem — azért nem tartom a' szabad akarat' hitére nézve veszedelmesnek, mert eredményei, ha csakugyan helyeseknek találtatnának, ellenkező oldalról is magyarázhatók. T. i. minden a' mi létezik 's történik, munkálódó erők által létesül. Ezen erők nélkül az anyagot holtak kell képzelnünk, 's így az életműves lények' képezése, belülről 's kívülről ezen erők' okozata, 's minőségök az erők' minőségétől függ. Ezen úton tehát Gall a' koponyának alakjáról az ember' érzéki 's erkölcsi ereire igen is következtethet, 's a' kérdés csak az: eltalalta-e az igazat; mert e' tekintetben eddig alkalmasint Napoleon' nézete áll: kétkedem, monda egy német egyetem' tisztelkedő oktatóihoz, Gall' elméletére fordulván a' szó, hogy a' természet olly durván munkálkodnék, hogy Gall titkos műhelyét fölfedezni bírná. Azonban ki tagadhatná az agytan' lehetőségét? Annál nagyobb dicsőség háramlandik művelőire, ha idővel biztosabb eredmények fejtenek ki, 's ezen lehető haladását kár materialistícai gyanúsítással akadályozni, mik azt súlyosabban alig érdekelhetik, mint az arcztant (physiognomica), melly vele némileg rokon úton jár.

Nyelvbeli kiállítását a' munka — mint előszavából tudjuk meg — Schedel Ferencz' tollának köszöni. Köteles Sámuel a' philosophiában

honos volt, 's idejében előadása is kielégítő lehetett; de azóta nyelvünk haladt 's az övé elavult, mi okból a' hátramaradást, az academiái véleményadók' egyhangú ítélete szerint, ügyes kéznek ki kellett pótolni. Hogy ezen nem kellems munkát maga a' titoknok, a' tudós férfi, a' hátramaradt özvegy' 's literatúránk' tekintetéből, halmazott foglalatossági daczára, magára vállalá, teljes méltatást érdemel. Köteles Sámuel' Anthropológiája általa olly nyelven szólal meg, millyet a' mostani fejlettség' fokán várni lehetett: az szerkezetre, műszavakra 's világosságra nézve, literatúránkban kitünő érdemű. Egyesülésre törekedvén, legyen szabad némelly műszavait itt előhoznom: ész, Vernunft; értelem, Verstand; okosság, Klugheit; képzet, Vorstellung; alany, Subject; eszmény, Ideal; eszmetársítás, Ideenassociation; választó ítélő-tehetség, iudicium discretivum; hasonlatosság, Analogie; megörögzött eszmék, fixe Ideen; érzetgőcz, commune sensorium; agytan, Schedellehre; arcztan, physiognomonica, stb. Azonban álljon itt egy észrevételem, mellynek nyilvánítását annál fontosabbnak tartom, mivel nem csak e' munkát, hanem iróink' nagy részét illeti. E' szó tudnillik: *általános*, ezzel: *egyetemi*, itt is mint közönségesen történni szokott, összezavartatik. Ha a' német azt mondja: „im Allgemeinen“, az élet' nyelvén mi ezt így fordítjuk: *általán fogva*; vagy ha így mondatik: „im allgemeinen“: *közönséges* értelemben. Ezen analogia szerint az „allgemeine Begriffe-ke“ általános vagy közönséges fogalmaknak nevezzük. Részemről szeretném az általánost egyedül az „absolut-nak“ kitételére használni, az „allgemeine-t“ pedig egyeteminek, és nem közönségesnek nevezni, mert a' közönséges a' „gemein“ értelem is közös, mint p. o. ha mondjuk: „ein gemeiner Mensch“: közönséges ember; kivált pedig azért, mivel az általános, és egyetemi lényegesen különböző dolgok. Szorosan véve általános fogalmak nem is léteznek 's gondatlanul élünk a' nyelvvel, ha illy kitételeket ejtünk; mert csak az *ész* eszméi általánosok: az isten, örökkévalóság, a' szép, jó, 's igaz' eszményei. Általok valami feltétlent 's vég nélkülit, az érzéki világon 's tapasztaláson túl lévőt, csupán az eszményi világ' körébe tartozót, bélyegzünk; midőn az *értelem*' egyetemi fogalmai a' valódi világban forognak 's tapasztalható dolgokról vonatnak le, péld. ezen egye-

temi fogalmak: *fa* vagy *bokor*, mik alatt minden létező fák 's bokrok' nemeit értjük. Ezen nézet szerint tehát a' kijavítónak az *általános nyelv* (lingua universalis) helyett is *egyetemi* nyelvet kellett vala írni. Vagy ha az általánoshoz makacsúl hozzá akarunk ragaszkodni, írjuk az absolutumot *általánosnak*; mert olly igen különböző dolgokat lehetetlen egy szóba zavar nélkül összefoglalnunk.

A' nyomtatás ritka hibátlansága. Biráló olvasás közben csupán két nyomtatási hibára akadt: a' 100. lapon, hol naprendszer helyett *néprendszer* áll 's a' 192kén, hol lehet helyett *hehet* van nyomtatva. Van bizonyosan több is, mert ref. nem a' hibákat vadászta; de ha figyelmes olvasónak több nem ötlük szemébe, az nálunk, hol a' nyomtató műhelyeknek nyelvtanilag kiképzett javítókai nincsenek, méltánylást érdemel; végre nyomtatás, papiros szép, az elrendelés sok izlést bizonyító, 's így a' tanulságos könyv kettős gyönyörűséggel olvasható.

Szontagh Gusztáv.

2) *Propylaeumok a' magyar philosophiához. Irta Szontagh Gusztáv, a' m. t. társaság' levelező tagja. Budán, a' m. kir. egyetem' betűvel. 1839. Nbr. 291 lap. Ára 1 ft 40 kr ep.*).*

Valamennyi tudomány két fő osztályba sorozható. A' tudományok t. i. vagy nézletiek, vagy értekezésiek (scientiae intuitivae et discursivae). Nézetieknek fő alapja az, hogy csak figyelemmel kell a' tárgyakat mintegy látni, vagy másképen is tapasztalni, 's aztán a' látottakat észben megtartani. Illyen a' természet' országának, állatoknak, növényeknek, életműtlen testeknek nézélése (historia naturalis), többféle tulajdonságaiknak tapasztalati vizsgálata (physica, chemia), bonczolgatása, illyenek a' mennyiségek' nézélései, azaz szét- és összerakásai, összehasonlításai (mathesis). Mindezekben legfőlebb csak a' rendszerek lehetnek értekezésiek. — Értekezésiek pedig azok, mellyekre nem annyira külső látás és tapasztalás, vagy a' láttak- 's tapasztaltaknak megtartása, tanulása kivántatik, mint inkább értelmi elvonása, értelmi vizsgálata

*) A' jelen ismertetés egykorúlag érkezett prof. Veseiével, mellyet előbbi számaink közlöttek. Úgy hittük, hogy olvasóink kedvesen veendik ezen cikkelyt is, mint a' melly figyelemre méltó eszméket foglal magában a' tudomány' philosophiájáról, a' philosophia' lényegéről, valamint ennek nyelveről is. Szerk.

mind a' külsőleg, mind a' belsőleg láttaknak 's tapasztaltaknak, sőt ezeknek újonnan alkalmazása. Ilyenek a' philosophiai tudományok, az ősméret' philosophiája, erkölcs-, jogphilosophia 's általában az ember' philosophiája, természetphilosophia, stb. Ezen megkülönböztetés az ember' nevelésében felette nagy fontosságú. Amazokra leginkább ép érzés, 's a' láttak', tapasztaltak' megtartása, legfőlebb összehasonlítása kívántatik, ezekre pedig ép gondolkodás és hasonlóképp a' gondoltak' megtartása, összehasonlítása. Amazoknak tanulása-vagy tanításában arra kell főképp ügyelni, hogy a' tárgyak a' nézetnek elébe terjesztessenek vagy természetben, mint az állatok, növények stb, vagy képen p. o. a' számok, mathematicai terjedések, vagy tüneményekben, mint a' physical, chemical erők' munkálatai. Emezeket nem lehet másképp mint pusztá szókkal terjesztetni az emberi elme elébe, azért az egyedeknek értelmi tehetsége a' legnagyobb mértékben kívántatik ezek' megértése 's tanulására, 's véghetetlen tér nyitnak a' tömördek magyarázatoknak, sőt szójátékoknak és csalódásoknak, úgy hogy a' dús képzeletű egyedek az üres szók alatt is könnyen valóságot látnak, midőn a' szűkebb körű elmék a' valóságot sem bírják a' szavak alatt föltalálni, 's így egyik fél a' másikat kárhoztatja. Ezért véghetetlen nehezek voltak 's lesznek mindig a' philosophiai tudományok, egyes rendszerek futó fényként jelennek fel 's tűnnek el a' tudományok' világában, 's még a' legnagyobb elmék is inkább csak érzék az igazat, mint előterjesztetni, szavakban előadni tudák. Hol tehát a' tiszta fény, melly a' helyest, a' legjobbat, az igazit, magát a' létezőt előnkbe, szellemi látásunk elébe varázsolhatná, lesz-e valaha olly szellemi daguerreotyp, melly magát a' szellemi természetet rakja le lelki szemünk elébe? Azon egy vigasztalása van az emberi nemnek, hogy ezen értekezési tárgyak minden ép testű 's lelkű ember' elméjében ben léteznek többé vagy kevesbbé, tisztábban vagy homályosabban, tehát ezekben minden ember maga magának legfőbb tanítója, ha semmi könyv, semmi írás nem léteznék is. Innen ered egy egész vagy több nemzetnél a' korszellem, század' szelleme, 's hogy ennek alkalmazásában mindig haladnia kell, tagadhatatlan: valamint tagadhatatlan az is, hogy ezen korszellemet előmozdítani igen, de végkép akadályozni soha nem lehet.

A' philosophiai jelenetek, a' korszellemnek akár mint eredményei, akár mint teremtői csaknem mindig legfontosabbak az emberiségénél, 's a' föntebbiekből láthatni, hogy külsejére változékonyabb, inkábbnyább tudomány a' philosophiánál nem lehet, mert csak homályos képekben, pusztá szókban jelenik meg előttünk: de belsejére nézve örök 's változhatatlan, mert mindnyájunkban ben létezik, 's ki merné egészen tagadni, hogy mind azon szók, mellyekkel legnagyobb lángelmék állottak már egymás ellenébe, nem teljesen egyértelműek valának-e, ha egymást magában a' gondolat' lényegében értették volna.

Illy körülményekben talán legérdekesebbek előttünk azon munkák, mellyek a' már létezett 's létező ezerféle külseű gondolatok' áttekintésével ősmertetnek meg; jöllehet nem tagadhatni, hogy egyes kikapott gondolatok vagy inkább pusztá szavak — mert ne feledjük, hogy mi csak pusztá szavakat látunk, olvasunk vagy hallunk, de magokat a' gondolatokat soha sem tudjuk bizonyosan — hogy mondok egyes kikapott szavak az egészen teljes megértését 's tekintését nem adhatják. De adhatnak figyelmetetést, 's már ez is elég nyereség.

Én meg vagyok győződve — mert úgy érzem — hogy a' philosophia csak egy. Meg tudnám-e mutatni ha száz életem volna is, vagy meg fogja-e valaha ember mutathatni, midőn csak pusztá szavakat közölhetünk egymással, 's magokat a' gondolatokat föltötte ritkán találhatjuk el: inkább merném tagadni, mint állítani. Azonban mi egyéb a' Szontagh által ajánlott eclectica philosophia „*melly szerint a' tudósok a' már előttök tett igaz fölfedezésekkel, azokat a' hamisaktól megtisztítva, mint reájok szállt tudományos örökséggel bánanak, 's azt nézeteikkal 's tapasztalásaikkal szaporítva a' literatura' öregbítésére használják*“ (252. lap), azon elv' megősmérésénél, hogy a' philosophia csak egy? „*melly majd három évezred óta létezik, 's a' világ' legnagyobb bölcsői által mivelletett; 's föltenni, hogy ezek mind egytől egyig tevelyegtek és semmi igazat nem tanítottak volna, tudatlanságot, sőt balgataq önhittséget áruulna el*“ (251. lap).

Illy szempontból tekintve, Szontagh' Propylaeumait igen nagy nyereségnek tartom literaturánkban, és ohajtom, bár minél több olvasói legyenek, 's hiszem is, hogy egy olvasó sem fogja megbánni azon időt, mellyet a' jeles

munka' olvasására fordítandott. Részemről, mint valami regényt a' szerelmes lány, kezemből ad- dig le nem tettem, míg eleitől fogva végig el nem olvastam, 's lehet-e ennél nagyobb dicséret! E' mellett előadása világos, folyó, művészi, gon- dolatfolyama könnyen felfogható. Csupán azt ohajtottam — meglehet, nincs igazam — hogy az ismétléseknél legalább a' megelőzőt lapo- kat idézte volna. Vagy talán még jobb volna sza- kokra (paragraphokra) osztani a' munkát; mert a' figyelmetlen olvasó nem fogja tudni, új-e a' mit olvas, vagy olvasta már? — Vagy talán az illy figyelmetlen olvasóra nézve az idézet sem használna semmit? Megengedem.

Még egyet. Sok philosophok annyira sub- limálják az embert, azaz önmagokat, hogy utóljára csontjok és bőrök marad, mellynek semmi hasznát nem vehetik. Világosabban szól- ván, sok philosophok csak szellemről 's isten- észszzel akarnak valamit tudni, elvontan minden anyagosságok- 's érzékiségüktől. Pedig az is kérdés, ha az isten velünk saját gondolatát kö- zölni akarná is, megértenék-e azt? És ekké- pen vagy egyoldalúságba esnek, megtagadván az ember' egyik fő alkotó részét az anyagot 's ennek munkásságát az érzékiséget, és az ez által szerzett tapasztalást; vagy pedig össze- zavarják a' szellemet az anyaggal, az eszmét a' tapasztalattal. Szontagh' Propylaeumainak azon érdemök is van, hogy a' philosophálan- dót mindenütt figyelmeztetik az ember' két alko- tó részére: az anyagra és szellemre, és ezek- nek közelebbi munkásságaira: a' tapasztalás- és gondolkodásra, mint tudalmunk' két facto- ralra, melly mód véleményem szerint az egye- dül idvezítő, mert valamint csupa anyagok, úgy csupa szellemek sem vagyunk.

Műnyelv' tekintetében van egykét észrevé- telem:

Mindjárt a' czimen „Propylaeumok“ helyett a' nem kellemetlen hangzatú 's még amannál ismereteseb „Előcsarnok“ szót szerettem volna látni.

Való inkább „reale“ (az ideale' ellenében), *das Wirkliche* inkább lévő vagy létező.

Vorstellung, *képzet* jó volna; de képzeni, bilden, formare értelemben már igen divatba jött. Nem tartanám rossznak, ha Vorstellung *kép- tettel* adatnék; vorstellen pedig *képlelni* volna, mint izlelni, hellelni stb.

Speculatio helyett jobb szeretném az *el-*

melkedést, mert a' szemlélődés' etymológiája na- gyon empiricai.

Substantia, *állomány* nem: *állomány* (ez Be- standtheil, constitutivum).

Leghatározatlanabb a' *szellem*. A' néme- teknek t. i. ezen latin szóra: mens vagy ani- mus (*elme*, angolul: mind) nincs megfelelő sza- vok (valamint a' francziáknak sem), tehát en- nek kijelentésére is „Geist“ (spiritus, szellem). mint a' francziák is „esprit“ szókkal élnek. De minden philosopháló tudja, hogy más a' mens, más a' spiritus; úgy hogy philosophia nem le- het egyéb mint *elmészet* vagy *elmetan*; nem: észtan, mert ratio (ész) csak egy tehetsége a' többi közt a' mensnek, elmének, de nem is: szellemtan, mert:

szellem (spiritus) minden testetlen vagy lá- tatlan való (unsichtbares, unkörperliches We- sen); ellentétele: anyag.

A' *lélek*, anima, psyche, Seele, vagy okos (emberi) lélek, vagy oktalan (barmok' lelke); ellentétele: test.

Elme (mens, animus) emberi lélek, okos lélek (Princip der Lebendigkeit im Menschen), innen a' barmoknak nincs elméjük.

Ész (vagy emberi okosság), *értelem*, *ér- zékiség* különböző gondolkodási 's tapasztalási tehetségei az emberi elmének; de tapasztalati okosságok, értelmök 's érzékiségök a' barmok- nak is van, stb. — Ha csalatkoznám, örömet el- fogadom a' felvilágosítást.

Fogarasi János.

Classica literatura.

Publius Ovidius Naso' levelei vagy pontu- si elegiái. IV. könyv. Fordította Egyed Antal.

(Vége).

Ismét szorultságból, gyakran legkellemet- lenebbül él ezen igével: *fog*, minden időbeli ragozásban. P. 0.

48. l. A' búst néhánytok fogta vigasztalni alig.
(Vix duo proiecto tresue tulistis opem).

U. ott: És az elesttnek fogj, mit teszsz, adni segélyt.
(Ut facis, et lapsu, quam potes affer opem).

53. l. Mégis azért nekem az kedvesen esni fogott.
(Nec minus idcirco sunt ea grata mihi).

55. l. Tat' kormányzóját fogta szeretni hajós. (Amat).

58. l. Ne fogd félelmem rossz néven venni könyörgöm.
(Da veniam).

64. l. A' kiket énnekem küldeni Cotta fogál. (Misisti)

65. l. Monddza miért fogjunk ölni Ceresnek emét?
(Accipiet grauidae cur suis exta Ceres?)

90. l. Átala fogtam szám' nyitni-ki szólni jövót.
(Hoc duce praedico vaticinorque Deo) stb. stb.

Végre szabadság vagy szorultságból több helyt különködik a' pentameterekben: nála t. i. az első résznek nyugpontot képző fél lábára néha kezdete esik valamely összetett szónak. Példánl:

23. l. Tán féljek, néz meg—vetve azokra Geta?
21. l. És a' híg víz meg—büszhedik, egyre ha áll.
32. l. Élj, neked ő, fogd el—hinni, bocsánatot ád.
39. l. Ünnepen a' bút el—hagyni parancsba tevék.
59. l. Hulló víz a' kő—szirtbe szok ásni likat.
94. l. A' ki az embert réz—hasba aszalni csuká.
106. l. Tenger-nedvet haj—fűrtyi közül ki—facsar.

Három kötjel egy kurta pentameterben az írást is kellemetlenül tarkítja.

117. l. Ijju! arpi király—vér' ivadéka hitelt.
52. l. Ő temetésennél nem máskép jajgata, mint ha
Testvérét a' tűz—ágyra emelje keze. stb. stb.

Illyféle pentametereket a' latinban, én legalább, soha sem olvastam, hacsak a' „Miserere“ zsol-tár' végszavait illyennek nem mondom:

Imponent super al—tare tuum vitulos.

Még számos példát lehetne fölhozni arra, hogy szerzőnk jelen munkájában a' műgondra kellőnél kevesebb figyelmet fordított. Csak néhányat:

47. l. Viz közt törtt tattal hagyva magamra vagyok.
(Mennyi t!).
20. l. 'S sírva beszélhetném sírónak sércim' ezrét.
(Mennyi süvöltő!).
76. l. Méltó ő volt csak mennyei ágyra maga.
(Sola est coelesti digna reperta toro).

Nyilvános hanyagság. Ugyan azon szakból caesurával így kerül ki szebb vers: ő volt csak méltó stb.

86. l. (tenues dilapsus in auras) = a' híg levegőben *elernyedt* (?)

64. l. (generis clarissimus auctor) = „ki családunknak volt *üstökös őse*“. Igen is magyaros.

80. l. *külhöninak*: kül? és hon?

156. l. *Vakszemeim* kerekítették ti szent koszorúval.
(Tempora sacrata mea sunt velata corona).

Hű, de nem szép kifejezés; a' 81. lapon: tempora = szemeikre; 's a' 44en: tempora = agya.
Phoebusi szűz lombbal volt koszoruzva agya.

Szebben 's talán jobban is volna *feje*.

De már magam is átalom ennyi gyengéit fedezhetni föl oly műnek, mellyről csak azért is, hogy annak 400 példánya a' szerző' bőkezűségéből legdicseretesebb célra van ajánlva, szívből minden jót és szépet kívánnék mondani: így pedig tartanom kell, hogy majd legalább is kiméletlenségnek fog kereszteltetni az,

mit a' tudomány' tekintetéből származott igazságszeretet mondatott velem.

Legyen szabad javaslattal zárni soraimat, nem csupán a' megismerttettem könyvet, melly bizonyára elég fáradságra kerülhetett, és több sikerültet és jót is foglal magában, hanem általán a' magyar költészetet vagy inkább költészeket illetővel.

Vonuljunk komor óráink elöl a' tudományok' biztos honába, csendes magányunkba, enyelegjünk a' másakkal, enyhítsük, ha lehet, lantpengetéssel az élet' bajait; ártatlan multság ez, és gyönyörrel teljes élvezet — magunkra nézve: de szüleményeinkkel, míg a' közepszerűsége fölül nem emelkedünk, félve kínáljuk meg a' közönséget. Mert valamint szivet bájol 's öröme búra hangol a' vers, ha szép: úgy nincs untatóbb valami nálánál, ha silány. Kettős pedig a' hiba: vannak szép szavakkal csengő pengő, de eszmeüres, keblet nem melegítő és csak fülnek tetszeskedő versek; vannak ismét, mellyekben a' másik elengedhetlen kellék, a' költemény' sajátosságához illő poetai nyelv, nevezetesen *elegiában* a' gyönyör és fájdalom' vegyületéből eredt édes búsongást gyengéd lány kifejezésekkel festő nyelv hiányzik. Példák mindkettőre találatnak. Azonban vannak, büszkén mondhatjuk, derék honi költészeink is: de épen mivel ezek' műveiben a' szépet megízlelni szerencsénk volt, e' részben már csak a' *jeles* elégíthet ki bennünket; mire hogy igen sok, többi között rátermettség mellett — poeta nascitur — sokszori botlásokkal járó hosszas gyakorlat is kívántatik, kiki tudja. Azért ki magában — kívált vers — írásra hajlamot érez, írjon minél többet: de ne sajnáljon irataiból némellyest törölni. „Tüzre felét stb“. Ovidius sem tett különben, ezeket hagyván magáról:

Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putabam
Emendaturis ignibus ipse dedi.

—
Szenczy Imre.

—
KÜLFÖLDI LITERATURA.
—

12. — **Bibliographia.** — *Nyelvtudomány.*
Berswordt, neueste Grammatik. d. türk. Sprache f. Deutsche. Berlin, b. Dümmler. 4r. 4 ft 30 kr. — Kausler, Denkmachler altniederländischer Sprache u. Liter. Erster Bd. Tübing. b. Fues. nSr. 7 ft 30 kr. — Somadeva Bhatta, Sri, aus Kaschmir, Kathā sarit sāgara. Die

Maerchensammlung des stb. 1—5. Buch. Sanskrit u. deutsch herausgeg. von D. H. Brockhaus. Lpz., b. Brockh. n8r. 12 ft.—Weigand, Wörterbuch der deutschen Synonymen. Erster Bd. Mainz, b. Kupferberg. 8r. A' két kötet' ára 4 ft 30 kr. — *Class. literatura.* Bode, Gesch. d. hellenischen Dichtkunst. Dritter Bd. Leipz. b. Köhler. 3 ft 45 kr ep. — Düntzer, die Fragmente d. ep. Poesie d. Griechen bis zur Zeit Alex. d. Grossen. Köln, b. Eisen. N8r. 1 ft 18 kr. — U. attól: Kritik u. Erkläerung d. horazischen Gedichte, erster Th. Braunschv. b. Meyer sen. n12r. 2 ft. — *Széptud.* Darsch, Aesthetik, oder d. Wissenschaft d. Schönen aus d. christl. Standpunkte. Stuttg. u. Tüb. b. Cotta. n8r. 2 ft 45 kr. — Hoffmeister, Schillers Leben, Geistesentwicklung u. Werke im Zusammenhang. Négy kötet. Stuttg. b. Balz. 5 ft. — *Philosophia.* Beneke, System d. Metaphysik u. Religionsphilosophie. Berlin, b. Dümmler. n8r. 3 ft 30 kr. — Gerber, d. Nachtgebiet d. Natur im Verhaeltniss zur Wissenschaft, z. Aufklaerung u. z. Christenthum, 1—6. Lief. Augs. b. Schlosser. n8r. 2 ft 15 kr. — Herbart, psychol. Untersuchungen, 1-tes Heft. Göttingen, b. Dieterich. n8r. 2 ft. — Leroux, réfutation de l'éclectisme, où se trouve exposée la vraie définition de la philos., et où l'on explique le sens, la suite, et l'enchaînement des divers philosophes depuis Descartes. Paris, chez Gosselin. 18r. 3 és fél franc. — Sigwart, d. Propädeutik d. Gesch. d. Philosophie. Tübingen, b. Laupp. n8r. 1 ft 8 kr. — *Literaturörténet 's bibliogr.* Götzinger, d. deutsche Sprache u. ihre. Literatur. Erster Bd. Stuttg. b. Hoffmann. n8r. 3 ft 15 kr. — Laube, Gesch. d. deutschen Lit. Erster u. zw. Bd. Stuttg. b. Hallberger. n8r. 5 ft 15 kr. — Biblioth. auctorum class. et graecorum et latinorum, oder Verzeichniss derjenigen Ausgaben u. Übers. gr. u. römischer Schriftsteller, welche v. 1700 bis Mitte d. J. 1839 in Deutschland u. d. angrenz. Laendern erschienen sind. Supplementheft, enthaltend d. Liter. v. 1830 bis Mitte 1839 Von Engelmann. Lpzg, Engelm. n8r. 45 kr. — *Bibl. dissertationum et minorum librorum theologiam, iurisprudentiam, philologiam, historiam lit. spectantium.* Pars II. Lips. Weigel. n8r. 30 kr. — *Nevelés.* Hergang, Handbuch d. paedagog. Literatur. Lpzg, b. Breitkopf. n8r. 2 ft 30 kr. — Steiger, Volks- u. Jugendschriften. Erstes u. zw. Bdchen. St. Gallen, Antiquarbuchhandl. 8r. 1 ft 15 kr. — *Hittudomány.* Bi-

blioth. ecclesiastica, adornavit Bruns. Vol. I. Berl. Reimer. n8r. 1 ft 15 kr. — *Bibl. patrum ecclesiasticorum latinorum selecta,* cura Gersdorf. Vol. V. VIII. Lips. Tauchnitz iun. 8r. 1 ft 45 kr. — Aben Esra's handschriftlicher Commentar über Exodus. Lpzg. b. Fritzsche. n8r. 30 kr. — Maurer, Commentarius gramm. histor. criticus in vetus testamentum. Vol. II. fasc. 3. Lips. Volkmar. n8r. 1 ft 52 kr. — U. attól: *Comment. gr. hist. criticus in prophetas minores.* U. ott, n8r. 3 ft 10 kr. — Möhler, Patrologie, oder christl. Literärgeschichte. Erster Bd. Regensb. b. Manz. n8r. 4 ft. — Elshoff, Denkwürdigkeiten aus d. christl. Religions u. Kirchengeschichte. Erster Th. Bonn, b. Habicht. n8r. 52 kr. — Engelhardt, Dogmengeschichte. 2 Theile. Nürnberg, b. Korn. n8r. 3 ft 45 kr. — Göschl, geschichtliche Darstellung d. groszen allg. Concils zu Trient. Nach Quellen bearbeitet. Erste Abthl. Regensburg, b. Manz. n8r. mind a' két oszt. ára 3 ft 35 kr. — Theiner, Versuche u. Bemühungen d. heil. Stuhles in d. letzten drei Jahrhunderten die v. ihm getrennten Völker d. Nordens wiederum mit d. Kirche zu vereinen. Erster Bd. 2ter Th. Augsb. b. Kollmann. n8r. 3 ft 23 kr. — Trechsel, d. protestantischen Antitrinitarier vor Faustus Socin. Heidelb. b. Winter. n8r. 2 ft 15 kr. — Düx, Principia catholica circa christianorum matrimonia, praeprimis ea, quae mixta vocantur, iuxta optim. auct. fidem succincte proposita. Virceb. Stahel. n8r. 30 kr. — Ruperti, die kirchlichen Vorlesungen d. neuen Testaments. 2. Bde. Göttingen, Vandenhöck. n8r. 3 ft 45 kr. — Petersen, die Idee d. christl. Kirche. 1tr Th. Lpzg. Vogel. n8r. 1 ft 30 kr. — Paniel, pragm. Gesch. d. christl. Beredtsamkeit u. d. Homiletik, Ersten Bdes 1te Abthl. Lpzg. Melzer n8r. 2 ft 15 kr. — Tholuck, Predigten, zweite Folge. Erste Sammlung. Hamburg, Perthes. 8r. 1 ft 17 kr. — U. attól, Stunden christl. Andacht. Zweite Abth. U. ott. n8r. 3 ft. — (*Polytatjuk*).

Literaturai mozgalmak.

— Budán, a' m. egyetem' bet. megjelentek: 1. *Magyar helyesírás és szóragasztás' főbb szabályai.* A' m. t. t. külön használatára. Negyedik kiadás. n8r. 40 l. velinen füzve ára 10 kr. — 2. *Magyar tudós társasági névkönyve, astronomiai naploval és kalendáriommal 1840re.* 8r. öszvesen 220 lap, finom velinen, füzve 40 kr. A' gazdag tartalmu 's ritka olesóságu könyv' foglalatlja: 1. *Astronomiai naplo:* idő es ünnepszámítás, időszakok, török, zsidó és keresztényen kalendáriom; év'

részei, középidő délben, hold' kora, nap' felkelte és lement, nap' elhajlása, esillagidő délben, hold' és fő planeták' felkelte, delelése és lement, égi jelenetek, nap- és holdfogyatkozások, napfogyatkozások' elemei, nap és hold' fel mérői, ecliptica' ferdesége, hold' phasisai, Vesta, Pallas és Ceres' naploja, fő csillagok' középhelyei, XVII idő-, tér- és hosszmerűi tábla, Europa' legnevezeteseb' mértékei és ezeknek beosztása, az astronomiai naplo' elrendelésének előadása. — II. Nevkönyv: az academia' személyzete, rendszabásai, utasító határozatai, körlevel' a' tagokhoz; a' társaság' munkálatai 1838ban 's a' penztár' mibenlete, eletrajzok az elhunyt tagokról, u. m. Nyiry István, b. Pronay Sándor, Horvát Endre, Gorove László, Angyalffy Mátyas, Guzmics Izidor, Buczy Emil, Feszler Ignác és Tanárky Sándorrol; földirati és betűrendű mutató. — 3. A' *Tudománytár'* februáriusi füzeté illy tartalommal: I. 1. A' vegyaránytan, Irinyitől, másod közlés, 2. A' természettan' fontossága iskoláinkban, Briedl Fidel, 3. Görögország' történetének philosophiaja, Hegel ut. Vajda Péteről, másod közlés, 4. Moldvai magyar népköltés, Viola Jozseftől, 5. Okleveles toldalek Luczenbacher Jánostól. II. 1. Cseh literatura, másod czikkely, 2. Criticai szemle a' földleírás, föld- és népismeret köreben, 3. Bibliographia, 4. Francia academia jutalomkérdesei. — Az évi tizenkét füzet ára velinen 5 ft ep. postadíj 1 ft 36 kr.

Ugyan ott Heckenast Gusztáv pesti könyvtáros költségein: 1. *Budapesti árvíz-könyv*, szerkeszti b. *Eötvös József*. Negyedik kötet. nSr. az előfizetők' lajstromával 276 l., legfinomabb velinen, kemény tablába kötve 2 ft 30 kr. Változatos és nagy érdekű tartalma: 1. *Beszállászás*, vígjáték Szontagh Gusztávtól, 2. *Donna Sol*, beszélyke Toth Lőrincztől, 3. Az első dal poetai rhapsodia Guzmics-tól, 4. *Norma*, egy regény' silhouette-forgácsai, Kazinczy Gábortól, 5. *Holdvilág*, Hugo után, 6. *Lord Byron'* Elváltotatott Idomtalánjából Lukács Moricztól, 6. *Keglevich Etelke*, novella Kiss Károlytól, 8. *Kölcsey'* emlékezete, Szemere Bertalantól, 8. Utazási töredékek, Trefort Agostontól. Örömmel érjük, hogy az ezen gyűjtemény' számára beküldött munkákból még két kötet alkottatik, 's hogy ezekben veendjük a' báró Eötvös József' genialis Carthausia' utolsó részeit is. Ajánljuk e' több tekintetben nevezetes szépliteraturai könyvtárt minden literaturabarátnak figyelmébe, pártolásaiba. — 2. *Kölcsey Ferencz'* minden munkái. Első kötet: versek. A' szerző' képevel, 8r. a legfinomabb velinen 279 l. E' kötet nem csak az 1832-ben megjelent verseit az elhúnytának adja, hanem számos onnan kimaradt, úgy ifjabbkori töredékes darabokat is, ezek közt az Iliás' némelly részeit 's egy szomorujáték' jelenéseit. Előfizetési ára a' hat kötetre számolt gyűjteménynek 10 ft ep. — nem sok, ha annak terjedelmet, belbecset és küldiszet tekintjük.

Ugyan ott: *Vörösmarty Mihály'* újabb munkái. Első kötet: Versek, különösen dalok és enek-ek, epigrammai költemények, balladák és romanczok. Öszvesen 188 l. n12r. finom velinen, füzve 1 ft 20 kr ep.

Ismét ottan: *Műcsarnok*. Kiadja *Kazinczy Gábor*. Első füzet: *Gazdag és szegény*, drama öt felvonásban Souvestre Emiltől. Imperial Sadretben, 52 szelet; velinen, füzve 30 kr ep. A' második, egy molièrei vígjátékot hozó és a' harmadik füzet két hónap alatt jelenik meg. — 2. *Száműtár*, kiadja *Nagy Ignác*. Nyolczadik füzet: *Pazar fűs-vények*, eredeti vígjáték 3 felv., írta *Gaal József* 317—348. — E' darab eddig, két fordítás mellett, a' hatodik eredeti mű a' gyűjteményben. Ára minden füzetnek finom velinen, füzve 40 kr.

Pesten, Trattnerrel, a' *Tud. Gyűjtemény'* idei második füzeté jelent meg illy tartalommal: 1. Közönséges nyelvtudomány Sasku Károlytól, 2. Mutatvány a' lelek' diaeticájából, fordítva Virágh J. által, 3. Kalászok a' régi művészet' mezejéről Winkelmannból, Edvi Illés Pál. A' literaturai részben ugyan Edvi Illés' Latin nyelvtudományát bírálja Dr. T. K. igen nem kedvezőleg. 's Lord Brougham' egy munkája („Isten és halhatatlanság a' természeti hittan' szempontjából") nem fordításban van ismertetve. — Ugyan itt nyomtatott: 1. *Történeti jegyzetek sz. kir. Pest városról*. Írta *Patulich József*, tanácsnok (magyarul és németül). 1839. 4r. 62 lap, Pest és Buda képével a' török' kiűzése előtt 's jelenleg, ára 40 kr. — 2. *Magyarországi orvos rend' nevsora* 1840re. Kiadtak Pr. Bugát és D. Flor. Első év. 8r. (8 és) 152 lap, velinen, füzve 40 kr. — 3. A' Pest megye pártfogása alatt álló *hazai első takarékpénztár' szabályai*. 12r. 42 l. és az alapító részvényesek' nevsora 24 l. (Ugyan ezen németül is: Statuten der unter dem Schutze d. Pesther Comitats stehenden ersten vaterl. Sparkasse).

Közegen, Reichard' bet. és költségeivel jelent meg: *Keresztyén énekes könyv*, melly alkalmazatos igazításokkal es némelly régi enek helyett újakkal jobbitva, készítettett és kibocsátott az ágostai vallástételt tartó evangyelikusoknak a' Dunán túl levő superintendenziaja által 8r. VIII és 494 l.

Pápán, a' ref. coll. bet. megjelent: *Templom-ban mondandó köznapu imádságok*. Készítette *Pap István*, vámosi ref. pred. nSr. Első kötet, VIII és 218, második VI és 191 l. 1 ft 40 kr.

Nyilatkozás.

Mínthogy nincs mindenkinek olly nagy szabadsága és viszketege mindenké ellen írni, mint Balásfalvi Orosz Józsefnek; a' nélkül, hogy én vele czivodásokba boesátkozzam. ezennel kinyilatkozatom, hogy mit Százada 20. számában értekezésem-ből közölt, nem egyeb, mint helytelen elcsönkített összefüggés nélküli kivonat, és így lealacsonyítása az én iratomnak, egészen Orosz' műhelyének koholmánya.

Szerencsém van egyebiránt jelenteni a' tisztelt közönségnek, hogy kérdéses értekezésemet, melly most egy törvényhatóságnal van vizsgálat vegett, annak idejében sajtó által a' hazával közleni el nem mulasztandom. Budán, mart. 17d. 1840.

Kuliffay Vendel.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.